

ERDÉLYI MUZEUM

AZ ERD. MUZEUM EGYLET TÖRT. SZAKOSZTÁLYÁNAK KÖZLÖNYE.

SZERKESZTI

FINÁLY HENRIK,

M. K. EGYET. TANÁR, A MUZ. EGYL. TITKÁRA, A M. TUD. AKAD. L. T.

Megjelen havonként. Deczember 1. Ára évenként 1 frt 15 kr.

Tartalom: Epigraphica. Irta: dr. Finály Henrik. — Könyvismertetés.
Irta: dr. Finály Henrik. — Adományjegyzék.

Epigraphica.

A hunyadmegyei régészeti társulat folyó évi Julius havában tett tudományos kirándulása alkalmával Várhelyen egy feliratos kő jutott nyilvánosságra, a melyet Torma Zsófia urhölgy szives tudósítása szerint egy ottani földész talált faültetés céljából saját telkén tett ásás közben (a szerencsés földész nevét a közleményben nem találtam.)

A kő szélessége a közlemény szerint 1·10 méter és a rajta levő felirat a közlött másolat szerint a következő:

1 DIIS · PATRIIS
2 MALAGBEL · ET BEBELLAHA
3 MON · ET BENEFAL · ET MANA
4 VAT · P · AEL · THEIMES II VIRAL
5 COL TEMPLUM HOC FECIT SOLOET
6 INPENDIO SVO PRO SE SVISQ
7 OMNIBVS OB PIETATE IPSORVM
8 CIRCA SE IVSSVS AB IPSIS FECIT
9 ET CVLINAM SVBIVNXIT

Természetesen nem vállalok kezességet a másolat diplomatikai hűségeért, különösen a feltett pontozatok tekintetében — relata refero. Azonban maga a szöveg elég kezességet nyújt arra nézve, hogy az olvasás egészben véve helyes.

Már a mi a szöveg értelmezését illeti, az nagyon egyszerű és könnyű. Egy syriai ember, a kinek a neve: P(ublius) Ael(ius) Theimes arra mutat, hogy alkalmasint felszabadult rabszolga, a ki eredeti „Theimes“ syr neve eleibe előnévül felvette volt gazdája Publius Aelius római nevét, de úgy látszik

megmaradt syrus vallásában, avval diešekedvén, hogy mint jó családapa irányában családja tagjai kiváló kegyelettel viselkedtek iránta, ezek kegyeletes felszólítására saját telkén és a maga költségén egy templomot épített hazai — az az syrus — isteneinek: Malagbel, Bebellahamon, Benefal és Manavat tiszteletére, és melléje egy culina-t emelt. Már e szó „culina“ a mint Paulus Diaconus 65. l. 12. Müll. értesít, „vocatur locus, in quo epulae in funere comburuntur.“ Más felől más feliratokból*) az tűnik ki, hogy a templomok mellett valóságos konyhák is voltak, a hol t. i. az áldozott állat ünnepélyes lakomára szánt részeit megfőzték. Hogy a kettő közül itt melyik van értve, éppen a felirat legfontosabb és legérdekesebb része — a benne eléforduló istenségek neveinek — értelmezésére felette fontos kérdés; de megoldása e kérdésnek ismét abba a nehézségbe ütközik, hogy ez istennevek majd valamennyien újak, még egyebünnen nem ismertek, tehát ez istenségek mivoltából következtetni nem lehet.

Hogy ez istenségek syr istenségek, kétséget nem szenved. Igy egyedüli mód mivoltok kitalálására, neveik értelmezése a syr nyelvből. Ezt gr. Kuun Géza, a társulat nagytudományu elnöke, a ki maga is tekintélyes orientalista, azonnal átlátta, és ezért a felirat másolatát azonnal el is küldte Berlinbe Kellernek, a ki csakugyan maga is megerősítette, hogy a benne megnevezett istenségek Malagbel, Bebellahamon, Benefal és Manavat syr istenségek, a Theimes v. Theimesius név pedig családi név, a mely palmyrai feliratokból már ismeretes, épen úgy mint a Malagbel istennév.

Ugyanekkor Torma Zsófia ő nga is elküldötte a másolatokat Sayce oxfordi tanárnak, és ettől kapott némi felvilágosításokat e nevekre nézve, a melyeket velem közölni szives volt a következő levélben:

Igen tisztelt szerkesztő úr!

Érdekelni fogja lapunk az „Erdélyi Múzeum“ olvasóit kétségkívül ama syr Isten nevek szaktudósoktól nyert magyarázatának közzélése, melyeket a várhelyi Mithras-templom romjai közt talált két oltárkönek felirata bemutat.

Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulatunk f. é. július 13-iki Várhelyen tartott, vándorgyűlése alkalmából juttatuk volt birtokába egyeletünk muzeumának ezen két darab oltárkövet, midőn ugyanis megszereztük a Mithras-cultus ama ne-

*)Biagius. Monum Gr. et Lat. Mus. Nan. 188. I T SEPTVMIVS T L CHARITO QVLINAM D. S. P. F. és u. o. 1911. IVNONIBVS SACRVM. M. MAGIVS M L AMARANTHVS II IIII · VIR AEDEM · SIGNAVIII · PORTICVM · CVLINAM ET LOCVM IN QVO EA SVNT. Lásd még: Muratori, 485. 8.

vezetes nagybecsü kincseit is, melyek hasonlói nem találhatók fel külföld muzeumaiban.

Kikerült e templom orom díszítéseiből (metóp) az alig megkezdett ásatással mintegy 6 □ mtr területű helyről: különböző nagyságu és képlet szerint ábrázolt többféle mithras-szobor-csoportozat márványból faragva, feliratos domborművü mithras-votiv táblák, másféle szobortöredékek, feliratos emlékoszlopok stb. összesen mintegy 100 darabban; s így egyletünk kőmuzeuma páratlan.

Siettem a helyszínén még akkor lemásolt két oltárkő feliratát megküldeni A. H. Sayce ünnépelte angol nyelvűbuvárnak; mely feliratok az említett 5 syr Istenség nevét bemutatják melékelve azokhoz egyszersmind a „Nabarze“ névnek — egyletünk nagytudományu elnöke gr. Kuun Géza által nekem megküldött — magyarázatát, mely a következő:

„Nabarze“ az illető kőoszlopon Mithras neve helyett áll. ennek helyettesítője, ennek egyik attributumát fejezve ki „erős“ értelmében.

Már a szanszkrit vedagyűjtemények egyikében a napról az mondatik: hogy minden reggel a hajnaltól erőt kap. A perzsáknál Mythológiájok egyik későbbi korszakában a Napisten épen az erőnek a hatalomnak hozzá csatolt fogalmáért a hadsereg védőjévé lett és a győzelem Istenével lett azonosítva s ezért hívja őt Darius Codomannus segítségül az Árbélai csata előtt Nagy Sándor ellen.

A Napisten a felőle való fogalom ezen elvlasztása következtében győzhetetlennek neveztetett, mint a hogy igen gyakran neveztetik s erősnek is neveztetett, noha erről gyűjteményünk illető oszlopának felfedezése előtt nem volt tudomásunk; „Nabarze“ pedig éppen az erőt jelenti.

A jelenlegi perzsa nyelvben „Nabardes“ annyi mint: „erős“ s az ő perzsában valószínűleg szintén így hangzott, az ő baktriai nyelvben azonban „Nabardes“ „Nabarza“-nak hangozhatott s csakugyan előfordul a „Nabarzenes“ személynév; Darius Codomannus egyik vezérének neve

Válószínűleg ezen magyarázat mellett szól az oltárkő párkánydíszítésén előforduló bikafej ékítés is.)

Kuun grófnak a magyarázatára a következőt válaszolta nekem A. H. Sayce: szívesen elfogadom gr. Kuun tudós és elmés értelmezését a „Nabarze“ névről s mindkét felirat igen nagybecsü a keleti tudomány tekintetében, nagyon érdekes és felette fontos a sémi mythológiára nézve.

„Ma lagbel“ מלך-בעל „Baal király“ a ki rokon „Aglibal“ a hold Istenével; palmyrai feliratokon (de Vogué Syrie Centrale I. 3. etc.) és nem lehet más mint a nap Istene.

„Bebellahamon“ másként ismeretlen; tán így értelmezném: **בית-אל-לחמון** a „Bel-Ammon háza“ (Istene) (az az Khamân = hőség) egy alakja a nap Istenének.

„Benefal“ hasonlólag ismeretlen és tán **בית-נפל** „az óriás háza“ (Istene) azonban inkább tekinteném mint egy törzsbeli Istenség uevét: a **בני-פל** „Béné Phal“ az az „Phal fiai“ Istene.

„Manavat“ egy hasonlólag ismeretlen nő Istenség. A név **מנות** nőnemű alakja ennek **נוה** vagy „lakó“ vagy „szépség“ értelmében.

A mint észreveszi a Theimes személynév előforgul palmyrai feliratokon ez alakban **תימצא** (de Vogué 33, 49 szerencse előhaladott.)

Akadunk még palmyrai nevekre is a melyek **תימצא**-val vannak összetéve; **תימצא** görögül *Θαυμαζόμενος* „a szerencse megerősített“ **תימצא** görögül *Θαυμάσιος* „a szerencse kedvezett“ „Nabarze“ újra új Istenség.

Eddig tart Sayce magyarázata s így csak örvendhettem, hogy magyar tudósunk lángelméje immár Angliában e teren is diszére válik a magyar tudományosságnak. Nem kevésbbé becsülendőknek találván Sayce elfogulatlanságát szép és elismerő nyilatkozatában, mely által bizonyítékát nyújtá annak, miszerint a tudós ment az emberi gyengeségek ezen sajnálatos nyavalyájától.

Eddig a külföldi tudós véleménye. Nem levén avatottak magában a syr nyelvben csak keveset szólhatunk a tárgyhoz, de tán még se lesz felesleges egy pár szót hozzátennünk. Néha az együgyü tévedése vezetí a tudóst a helyes útra.

Hogy Malagbel utolsó szótagjában valószínűleg **בעל** = Ba'al, a nyugati népeknél rendszeren *Bel* v. *Belus* formában megjelenő, és „urat“, „istent“ jelentő sémi szó van előttünk, nem kétkedünk; de a név első részét illetőleg választanunk lehet **מלך** = melech (király) és egyszersmind Moloch, a Ba'al más neve, — és **מלאך** = mal'ach (küldött, angyal) közt. Az assyr mythologia Melachbelt holdistennek tekinti. Vajjon nem tekintették e a holdat, a nap kiküldöttjének? S nem lehetne-e akkor arra a gondolatra jöni, hogy Malagbel = **מלאך-בעל**, az az Ba'al küldöttje?

A második istennév Bebellahamon-nak van írva, a melyben a tudós orientalisták **בית-אל-לחמון** = Béthél — la-chamon kissé eltorzított formáját vélik megtalálhatni. Béth él = isten háza, jelenthet istent is; a **חמון** szót **חם** = chóm, hőség, szóból származtatják, tehát hőség vagy napisten volna. Nem

igen valószínű azonban, hogy a napimádó syrus, bármi jelentése legyen is Malagbel-nek, második helyre tette volna, még ha Sayce értelmezése szerint Ba'al- király éppen maga a nap; és így Bebellahamon nem lehet napisten. Ám a „hamon“ szó más származtatást is enged, ha azonosnak vesszük הַמּוֹן = hamón szóval, a mely sokaságot, népséget, serget jelent; בבול , syrül „bobola“ zavart jelent, és így lehetne Bebellahamon = בבול-להמון , az az a sereg megzavarója = hadrontó, hadverő isten.

Benefal ismét בית-נפל = Béth napal, az óriás háza vagy בני-נפל a Phal fiai volna. Vajjon nem lehet-e בן-אפל = Bén-aphel, a sötétség fia? Legalább közelebb jár ez olvasás az előttünk levő névhez.

A Manavat névre nézve magam is azt hiszem, hogy a szépség istensége lehet.

Ha így: a négy istenség körülbelől megfelel a hold, a had, a sötétség és a szépség istenségeinek; ezeket párhuzamba téve a megfelelő római istenségekkel látjuk benne a) Lunus-t a ki Dianus is v. Janus, a kulcstartó, az ajtónyitó, az átjárók istene. b) Mavors, Gradivus, a hadrontó. c) Pluto, a sötét alvilág istene és d) Venus, a ki mint Libitina is fordul elő, s ekkor négy chthonicus istenséggel állunk szemben, a kiknek temploma mellé igen jól illett az a „culina“, a mely: „locus in quo epulae in funere comburuntur“, egy hely, a mely arra volt berendezve, hogy ott a halotti tor ételmaradványait elégelessék.

A levélben még „Nabarze“ isten is van megemlítve, e név előfordul az ugyanazon alkalommal szerzett egy más kövön levő következő feliratban:

1	NARBAZE
2	DEO
3	PRO SAL · AMPLIATI
4	AVG · N · DISP · ET
5	SVAS · SVORVMQ
6	OMNIVM
7	PROTAS · VIKAR
8	FVIS

Ezt a feliratot is Torma Zsófia ő nga beküldött másolata után adom. Aligha nem így olvasandó: Nabarze deo, pro sal(ute) Ampliati Aug(usti) N(ostri) Disp(ensatoris), et sua[s] suorunque omnium, Protas(ius?) vikar(ius) f(icit) votum) l(ibens) s(olvens). Így megértése semmi nehézséggel se jár. A: Narbaze helyébe tett „Nabarze“ éppen gr. Kuun Géza hozzávetése, és nem ép-

pen lehetetlen, Az 5 sorbeli suas és a 8. sor harmadik I betűje, a mely nyilván L helyett áll, feltehetővé teszi, hogy a quadratarius elég tudatlan volt, s könnyen véshette bibásan a Nabarzes nevet is. Egyébben a gr. Kuun értelmezését magam is elfogadom annyiban, hogy „Nabarzes“ = az „erős“ lehet, a „Deus invictus Mithras“ más neve. Csakhogy Mithras eredetileg nem nap istene.

Utólag még rá jött Sayce, hogy a Corp. Inscr. Lat. 3481 szám alatt Mitroviczáról közli a következő feliratot;

INVICTO
MY · THRAE
NA · BARZE
TIB · PONTI
VS · PONTI
ANVS ·

és Orelli 1932 szám alatt Rómából, Marini után:

T INVICTO D · NAVARZE
valamint hogy a Corp. Inscr. Graec. 694 sz. a. a következő név áll: *ΝΑΒΑΡΑΗΣ*.

Még három latin feliratot kaptam másolatban a felásott Mithra-templom romjaiból:

a) 1	FLAV
2	TRO
3	FINIVS
4	EXVT
5	SO
6	P
7	M · M

A másolat a 4. 5. sorokban alkalmasint hibás; a három első sor Flav(ius) Trofinius nevet adja, a végső két sor: p(osit) m(erito) m(eritissimo); és így a 4. és 5. sor vagy egyszerűen: ex voto, vagy tán: ex voto solus.

b) VLPPII
VICTO
RINVS · ET
MAIVS
DECC · COL
SARMIZ
METROPO
V · L · P

Olv. Ulp(i) Victori(a?)nus et Maius Dec(uriones) Col(oniae) Sarmiz(egethusae) Metro(po)lis v(otum) l(ibentes) p(osuerunt). A két Ulpus t. i. Victorinus és Maius, Sarmizegethusa telep- és főváros tanácsbeliei örömet állították fogadásból.

c) S · I · M
 CARPION
 AVG
 LIB · TABVL
 V · S · E · M ·

Nem tudom, az utolsó sorban az E a quadratarius hibája L helyett, vagy a másoló vétsége? Az olvasás ez: S(oli) I(nvicto) M(i)thrae) Carpion Aug(usti) Lib(ertus) Tabul(arius) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito); lehet azonban így is olvasni v(otum) s(olvens) e(rexit) m(erito), ez tehát egy számvevő (tabularius, fogadalmi felirata.

Finály.

Könyvismertetés.

Mérték-, suly- és pénzisme, felsőbb kereskedelmi iskolák, bankok, takarékpénztárak, pénzüintézetek, ügyvédek, tanárok és a művelt közönség használatára. Irta: Ereky Alfonz, eist. r. főgymn. ny. r. tanár. VIII, 454, 23 fémnyomatu táblával. Székesfehérvárott, nyomatott a „Vörösmarty“ könyvnyomdában 1881. 8-ad rét. Ára 4 frt.

Ritkán vettünk könyvet kedvezőbb előítélettel a kezünkbe, mint ezt. Ritkán csalódtunk csufabban, mint ebben.

A különböző országok és nemzetek hosz-, tér-, ür- és suly-mértékeinek, a mindeniknél értékmérőül szolgáló pénz érték-egységeinek aránya egymáshoz oly dolog, a minek megtudására semmi nagy tudomány nem kell. A mivel államok törvényhozásai a kérdéses mennyiségek mekkoraságát törvénybe iktatták, a mértékhitelítő és pénzbecslő közegek ismételt vizsgálódásokkal pontosan összehasonlították, ez összehasonlítások eredményeit közzé is tették. Nem kell egyéb csak egy kis szorgalom az adatok egybegyűjtésére, egy kis figyelem az adatok megbízhatósága megbirálásában, és egy nagyon középszerű tehetség összeállíthatja ez adatokat oly czélszerű és áttekinthető táblázatokban, hogy mindenki sikerrel használhatja, és a ki használta köszönetet mondhat annak, a ki az ő kényelmére vállalkozott az összeállítás nagyon fáradságos és éppen nem mulatságos munkájára.

Azt előre tudtuk, hogy egy szerzetes rendi gymnasiumi tanár nincs abban a helyzetben, hogy ily mű kidolgozásában saját vizsgálódásainak eredményeire támaszkodhassék. Itt bizony könyvekből kell szedni az anyagot, és ez nem plagium. De viszont az Ur születése utáni 1881-ik évben joggal várhattuk volna tőle, hogy kútfőkből merítsen. Ezt nem tette. Az előbeszéd VII. lapján adja a használt irodalom czimtarát és ha ezen végig nézünk, szembe ötlő, hogy noha nem egy igen derék munka van ott megnevezve, egyetlen egy sincs közte, a melyet tudományos értelemben kútfőnek lehetne mondani.

Am még így is jó munkát lehet készíteni. Budapest is nem forrásból, hanem vízvezetékéből iszik, mégis lehet, van is jó vize. De már a második kézből vett adatok kettős kritikát kívánnak, és itt van a bökkenő. E kritikához szakértő, szaktudós kell, és Ereky Ur nem szakember e téren.

Már az előszóban védekezik avval, hogy a műszók hiánya miatt nagy nehézségek gördültek eleibe. Azt kell vala mondania: a műszók nem tudása; mert ha nem is minden tekintetben kifogástalan, de műszók léteztek e tudomány számára magyar nyelven, es Ereky itt nem úttörő, a mint képzelné látszik. Azonban nem vévén tudomást e létező műszókról, ujakat faragott, és a legtöbb esetben épen nem talpraesetteket.

Már mindjárt jellemző, hogy neki a sulymérték nem mérték; a bankok és takarékpénztárak nem pénzüzetek; legalább azt következtethetni müve cziméből. De nem! Hisz ott a német, a ki azt írja „Münz-, Mass und Gewichts-kunde; tessék ezt lefordítani!

Hjah! éppen ez a nyomoruság! E. nem dolgozott, hanem fordított; fordított hatra-vakra, anynyira, hogy sebtiben magyar szókkal németül irt, sőt olykor még német szókkal is. Kell példa? Ott van a 14 lapon a „Quadratstadium“ és a „Quadratorgyia“; ott van a 18 lapon a „zereth“ = arasz, a melyben a z magyar z. utána az „ezbach“, a melyben a z német z, azaz; cz, nem is tekintve, hogy az ujj héberül nem is e c z b a c h. hanem az általánosan elfogadott írásmód szerint eczba; a 16 lapon a „zur“ nyilván sajtóhiba a „zuz“ helyett; noha ismételten fordul elő; de a „schoenus“ német, mert magyarosan vagy sz k o i n o s z vagy s ó n o s z a neve. De még sem ezek az igazi csodabogarak, hanem a 29. lapon az a »Biscentussis«, a mely bizony a német: bis Centussis-nek köszöni eredetét; azután maga az as is latinosan van írva, és ez a sorozatban helyén is van; de a szövegben a gyengébbek kedvéért nem árt vala asz-nak írni, különösen, a hol magyarosan ragozva is van. Éppen oly csuf német forma a 37. lapon a „medimna“.

Hát bizony fordított, még pedig rosszul, és még ez nem elég, hanem rosszul választott eredeti után.

E. a használt művek sorában Böckh „Metrologische Untersuchungen“ című, és még tévedéseiben is jeles művét nem említi, de előadásában folytonosan Böckhre hivatkozik, „Böckh fontos metrologiai kutatásából“ merit stb. Azaz: dehogy merit; az a német meritett. a kit fordít. A „nagy Böckh“-nek csakugyan éppen az a gyengéje, hogy rajta csaknem rögeszmeképpen uralkodott az a hiedelem, hogy az ókori mértékek mind egyetlen ősmérték fejleményei. Éppen ezt czáfolták meg az újabb metrologok, Mommsen is, Hultsch is; de ezeket, ugy látszik, Nobak nem ismerte, tehát E sem ismeri.

De az a gondolat, hogy az őskorban, az emberiség kezdetleges állapotában minden mérték a „térmetékből“ (a k. o. értsen „köbmértéket“ vagy ürmértéket) fejlődött, csakugyan nem szegény Böckh bűne, ez egy német alapos közepszerűség prücskire vall.

Már maga az a körülmény, hogy a hoszmértéknek kifejtése az ürmértékből a köb és a köbözés ismeretét, a súlymérték alapítása az ürmértékre a fajsúly ismeretét teszi fel, elég világosan bizonyítja, hogy ez az arányba hozatala a különböző fajú mértékeknek nagyon későre, a miveltség már meglehetősen magas fokán történhetett csak meg. Az az egyezés, a mely Böckh-et is csalódásba vitte, onnan eredhetett nagyon könnyen, hogy a legősibb mértékek a természetből voltak véve. A hoszmérték öl, láb, tenyér, arasz, uj stb. mind emberi testrészek méreteiből eredett; a legelső ürmérték a legnagyobb valószínűséggel a marok volt, és a súlymérték legnagyobb egyése alig ha nem volt az a teher, a melyet egy ember a hátán vagy a vállán elvinni birt. E mértékek mind önállóan fejlődtek ki, és a mikor a fejlődő tudomány czélszerűségi szempontból arányba kívánta hozni egymáshoz, legfőlebb az történhetett, hogy a talált tényleges arányokat egyszerűsítés kedvéért megkeresítették, és e megkeresített arányokhoz alkalmazva módosították a mértékeket. Maga a méter jelenlegi hossza is ily keresítésnek eredménye.

Mielőtt tovább mennénk vegyük elébb sorba E. műszavait.

Allandóan viszonynak fordítja a német Verhältniss-t. Nem leszünk igazságtalanok irányában; ez nem az ő bűne. Az a „Verhältniss“, a mely erkölcsi vagy legalább elvont kapcsolatot jelöl emberek vagy tárgyak közt, és a melyet a latin nyelv: conjunctio, affinitas, necessitudo, communitas s több efféle kifejezésekkel jelöl, az a „viszony“; a mondatban a főnév az igéhez viszonyban van, a családtagok viszonyban vannak egymáshoz; de az a mennyiségtani „Verhältniss“ a melynek latínul „ratio“ a neve, az magyarul mindég „arány“; nem mond ennek ellent az, hogy az arány = proportio; hiszen maga a „proportio“ ismét nem egyéb, mint „Verhältniss“, és a né-

met menyyniségtan csak azért használja a latin *proportio* szót hogy az arány egyenletnek más nevet adhasson mint „Verhältniss“; nem lévén e szó törzsszó, a melyből úgy mint a magyar „arány“-ból tetszés szerint akár egyarány-t, akár arányegyenletet lehet alkotni.

Éppen oly hibás — ajánljuk mind a kettőt a „Nyelvőr“, becses figyelmébe — a „térmérték“ e jelentésben „ürmérték“ vagy „köbmérték“ vagy „testmérték“. Itt ismét a német „Raum“ a *diabolus rotae*. Igaz, hogy bizonyos esetben, kivételesen lehet *Raum* = tér; de alapjában nem az. A „tér“, valamint minden származéka: terület, terime, térség, terít, terjed, terep, térkép, terebély, tertyed stb. határozottan csak két irányban terjedő mennyiséget jelöl; térfogat csak *area* szóval lehet egyértelmű, sohasem evvel *spatium*.

A pénzverésre vonatkozólag a következő műszókkal él: „Schrötling“ = *tárcsa*, „Schrott“ = *teljsuly*, „Korn“ = *finomsuly*, „Passirgewicht“ = *szinsuly*.

Már a mi a *tárcsát* illeti, ez először nem magyar szó, hanem a német „Tartsche“ (a mely ismét a középkori latin, spanyol és olasz *targa*, a francia *targe* változata) magyarosított formája; de ez még nem baj; nagyobb baj az, hogy a *tárcsa* éppen nem jelent *kerek lapot*, hanem szeszélyesen kikarélyozott szélű paizsot. Ezzel tehát helyesen nem lehet jelölni azokat a kerek fémlapocskákat, a melyekről még csak a veret hiányzik, hogy pénzek lehessenek. A német *Schrötling* a *schrotten* ige származéka, a mely = kidarabolni; nekünk ily törzsszónk nincs, a melyből ily értelmű származékot alakíthassunk. Kettő nyújthat nekünk útmutatást neve alakítására: vagy alakja, vagy minősége; az alakja vezetne „korongocska“, „tányérka“ alakokra, de ezek igen általános jelentésűek. Én a magam hasonliráyu értekezéseimben abból indultam ki, hogy a fém-pénz magyarul „pengő pénz“, azt a lapocskát, a melyben éppen a kiváló „pengő“ minőség már megvan, „penge“ szóval jelöltem, és ebben nem zavart engem az, hogy a fordító szócsinálók a „Klinge“ szót „pengé“-nek fordították. Még úgy is a penge mind össze két jelentésben szerepelne a magyar nyelvben, még pedig oly két jelentésben, a melyet alig ha lehet vala összevételni.

A „Schrot“ ismét nem lehet „teljsuly“, lévén „teljsuly“ az a kifogástalan pontosságú törvényes „teljes sulya“ a pénzdarabnak, a mely értéke mekkoraságának alapfejtétele. Az osztrák-magyar 20 frankos aranynak teljsulya 6·1516 gramm; igaz, hogy ez egyszersmind a „Schrot“-ja is, és így vojtaképpen nem is kellene más szó, mint a „suly“; de minthogy itt nem a suly teljes volta a kiemelendő, hanem az a körülmény, hogy e suly-

ban a belélegeyített nem nemes fémrész is benne van, tán mégis czélszerűbb a „Schrot“ szót evvel jelölni: elegysuly, a mely aztán éppen úgy szolgál a kereskedőnek is a hasonértelmű „Sporco“ vagy „brutto“ jelölésére.

A „finomsuly“ esetlen fordítása a „Feingewicht“-nek, a már 1851-ben ajánlott „tisztasuly“ mindenesetre jobb és jellemzőbb, s magysuly alig elfogadható.

A „szinsuly“ minden egyebet éppen oly jól jelenthetne, mint „Passirgewicht“-et. Ha merném, azt ajánlanám, hogy nevezzük: jársuly-nak addig, a míg valaki jobb kifejezést talál.

A „justiren“ helyett e szóval él: „kellősíteni“; nem helyesebbé azt mondani: „helyesíteni“? a mi már ajánlva és használva volt.[¶]

Átalában E. a maga kifejezéseivel nem szerencsés, és nem is következetes; így átalában nem értjük, mit ért ezen a szón „torlaszolni“, „thea tégel“ stb.; ilyen kapcsolatok, mint „attikai-soloni“ talentum ismél a fordítás esetlenségei.

Mindezekkel azonban még nem indokoltuk eléggé azt a fenn kimondott kemény ítéletünket, hogy E. hatra vakra fordít és hogy nem szakértő.

E. művét azon kezdi, hogy az ókerinépek mértékeit és e mértékek fejlődését ismerteti. Hogy ez ismertetésben nem szakértőleg és nem önállóan működik bizonyítja:

a) az a körülmény, hogy semmi tekintettel nincs a chronológiára. Ennek szembeszökő példája többek közt az, a mit a római sulymérték összeállításában mivel. Ott egy sorozatban találjuk a legkülönbözőbb korbeli mértékeket összelegeyítve és hibásan összeállítva. Abban a rendszerben, a melyben a köztársasági kor tiszta 12-ös felosztása jut kifejezésre: lupinus, denarius, siliqua, drachma nevű sulyegységek nem léteztek; a lupinus átalában nem is sulyegység a római világban, hanem vagy úgy mint a „faba“ egy hozzávetőleges testmérték vagy (l. Plaut. Poen. 3, 2, 20 és Hor. ep. 1, 7, 20) játékpénz; a denarius ez időben csak pénz; és mint olyan nem $\frac{1}{48}$ -da, hanem elébb $\frac{1}{72}$, később $\frac{1}{84}$ font sulyu, éppen nem azonos a sicilicus-sal, sőt mikor a késő császárkorban főleg az orvosok használják sulymértékül, már csak a Nero-féle denár sulyát értik rajta, a mely $\frac{1}{96}$ font, és egy jelentésű a csak is akkor a római rendszerbe bevitt „drachma“-val, a melyet a metrologok római-attikai drachma neven ismernek; ebben a korban veszik át a görög rendszerből az „obolus-t a siliqua-t és a chalcus-t is, és ez a siliqua ismét egészen más mint a sextula, levén a sextula $\frac{1}{72}$, a siliqua pedig ($\frac{1}{3}$ obolos) $\frac{1}{1728}$ font. Ilyen botlást szakember nem követhet vala el. (Ereký 29 lap).

b) Nem veszi észre a saját következtelenségeit. Az egyiptomi mértékek tárgyalásában (13 lap) mint legnagyobb hoszmértéket állítja első helyre a nagy „schoenus“-t, a melyet úgy látszik 60 stadiumnak vesz, utána következik a kis „schönuš“, mint 32 és 33 stadium közt álló hosszúság; mingyárt utána (14 lap) a schönuš úgy fordul elő, mint a „quadratstadium“ (sic!) századrésze; hogy ez utóbbit honnan veszi, hogy teszi a climateval egyenlővé, megfoghatatlan. Hogy itt is a valódi egyiptomi mértékeket a philaeteros-féle görög-mértékkel összezavarja, csak új sajnós következménye annak, hogy a kufföket nem ismeri.

c) A 30. lapon azt tanuljuk, hogy a római láb 131·736 párizsi vonalnyi vagy 0·29717 méternyi. Hogy azt a görög láb-ból fejtették volna ki a metrologok mérő ráfogás. Nem onnan tudták meg a római láb mekkoraságát, hogy a görög lábhoz oly arányban állott mint 24 : 25, hanem ellenkezőleg, miután egyenes utánmérések útján kitudták, hogy a görög láb és a római láb mekkorák, azután látták, hogy a két láb „kö rül-belől“ úgy aránylik egymáshoz mint 25 : 24. Ámde ez nem elég. A 36 lapon azt vitatja, hogy a 144 párizsi vonalnyi régi párizsi láb; a 125 és 129 pár. vonal közt ingadozó németországi lábak és a 139·13 párizsi vonalnyi u. n. rajnai láb onnan vették eredetüket, hogy Nagy Károly a római mértékre szabályozta a maga birodalma mértékeit, mert hiszen ezek a mértékek *nagyon* ugyan, de mégis csak *elűtnek* a római mértéktől. Éppen oly logikával következteti a rőf származását az ó korból abból, mivel az ó kor népeinél a rőf 1½ lábnyi volt, a középkorban pedig többnyire 2 lábnyi, sőt a párizsi a une éppen 4 római lábnyi.

d) Nem bocsátkozunk annak a részletes birálatába, a mit a 64 lapon kezdve a nemes fémek pénzre alkalmas voltáról mond. Az eszmék nem övéi. De csak olvassa el valaki figyelmesen a 65. lapot, és mondja meg nem kandikál-e ki minden sorból, az a német szöveg, a melyből le van fordítva. pl. „Az arany és ezüst saját keménységgel is bir, mely czélszerű ötvözés által még nevelhető s így mint forgalmi eszköz a gyors kopásnak leginkább ellen áll“ . . . tehát a keménység, mint forgalmi eszköz stb. ellenáll — Ily mondatszerkezet csak értetlen fordításból telhetik; vagy ilyen: „Az arany és ezüsből álló készpénz a bányász munkájának eredménye volt, ki hosszas és fáradságos munkájával termelte azt (sic!)“. Hogy itt sok olyat beszél a mi nem is tartozik a dologra, vagy legalább nem ily alakban, arról ő nem tehet. Ez ismét német eredetijének a hibája. A czél itt az, hogy az olvasó a különböző korszakokban emberkézben volt arany és ezüst mennyiségének egybehasonlítása útján jusson el annak a megértésére, hogy mi okozta időről időre e fémek önálló értékének valamint a köztök megállított érték-

aránynak hullámzásait. Itt is arra a tévedésre jutott, hogy piacezi gabonaárakra kívánja alapítani okoskodásait, a mit nem tehetett volna, ha meggondolja, hogy a gabona értéke még sokkal ingadozóbb mint a fémé, és hogy a biztosabbnak nem lehet mértéke a bizonytalanabb. Így még megemlítjük, hogy hihetőleg Berzsényi után indulva („Róma ledől s rabigába görbe”) folyton a római birodalom „megdőléséről” beszél. Hogy „Róma ledől”, azt a költő szájában értjük; de hogy a józan prózában mit értsünk egy birodalom „megdőlése” kifejezésen. tán maga az író sem tudná megmondani. Eddig úgy tudtuk, hogy a birodalom: „hanyatlik”, „bomlik”, tán még „bukik” is, de hogy „megdől” az új. Éppen úgy nála az arany és ezüst bányákat „feltalálják” és nem „fedezik fel” vagy „találják meg”.

e) A 77. lapon a pénz kopásáról beszélve elfelejti megmondani, hogy az a kopás, a melyet Jakob állapított meg, mennyi időre esik.

f) A 87. lapon a hol az ausztriai arany- és ezüst-sulymértéket ismerteti legelőbb az a botlás történik meg rajta, hogy miután a maga kifejezései szerint elég helyesen mondja meg, mi a „teljsuly”, a benne foglalt finom = tiszta nemes fém súlyát „szinsulynak” mondja, holott szinsuiy nála egyebütt egyebet tesz. A finomság értelmezése legalább is nagyon furcsa. De van itt komolyabb baj is. Ugy látszik nem tudta, hogy a bécsi márka utolsó hivatalos meghatározása az 1823-ik nov. 1-én kelt patensben van, a mely Vega meghatározása szerint e márka súlyát 280·644 grammra teszi, nem pedig 280·668 grmra, a mely nem is felel meg a 233·87 grammban helyesen megállapított bécsi-kölni márkához való ez aránynak, hogy 5 bécsi = 6 kölni márka, mert $5 \times 280 \cdot 668 = 1403 \cdot 34$, holott $6 \times 233 \cdot 87 = 1403 \cdot 22$. Továbbá 1 arany sulya soha sem volt 3·4009 gram. hanem igenis 3·490. — A „Richtpfenning”-et „parány”-nak mondja; no valamivel csak több egy „Richtpfenning”, ha nagyon kevés is, a paránynál, a mely nyelvünkben ma = atom. Továbbá a márka $\frac{1}{288}$ -da is szemer, az aranysuly $\frac{1}{60}$ -da is szemer.

g) A 95 lapon a „Valuta”-ról értekeznek, és azt állapítja meg, hogy Valuta = törvényes fizetési (igy!) eszköz; és ezt úgy értelmezi, hogy a hol a törvényes fizetési pénz arany-pénz, ott arany-valuta uralkodik stb. A törvényes fizetési eszköz minden államban a „pénz”, és igaz, hogy a kereskedők bizonyos esetekben élnek is e kifejezéssel: valuta, ez értelemben: készpénz, de csak átvitt értelemben. Azt sem lehet tagadni, hogy e kifejezések: arany-valuta, ezüst-valuta, papír-valuta, bank-valuta szokott kifejezések; ámde éppen e kifejezések mutatják, hogy valuta nem azonos jelentésű ezekkel: arany, ezüst, papír,

bank. Mi hát voltaképpen az igazi jelentése e szónak „valuta“. Ő maga mondja meg; valuta = pénzérték, Währung, valeur. Ha értelmezni akarjuk, tán így kell: Valuta azaz arány a melyben a pénzérték valamely államban az ott törvényszerűleg megállapított pénzegység által kifejezésre jut. Két állam valutája csak abban különbözhetik egymástól, hogy a kifejezendő pénzérték különböző egységek által lesz kifejezve. 8 forint, 20 frank, 16 shilling ugyanaz az érték egyszer osztrák, másodszor francia és harmadszor angol valutában kifejezve. Miben különbözik az egyes valutáknak alapul szolgáló egység, az már különböző oknak lehet a következménye, de mint következmény csak egy: érték különbség. Az osztrák forint és a francia frank különböző egységek, mert különböző az értékek, ez a fődolog; mért különböző ez érték, az másodrendű kérdés, a melyben az, hogy miféle anyagban szokta az illető állam előállítani ez egység képviselőjét, mint pénzt, nagyon alárendelt fontosságu, feltéve, hogy ez anyag magában értékes legyen. Hogy az osztrák 8 forint nem ér ma annyit mint a francia 20 frank, annak nem az az oka, hogy az osztrák forint törvényesen egy bizonyos súlyú ezüstdarab, a frank meg törvényesen egy bizonyos súlyú arany, hanem az, hogy az arany és az ezüst mai érték-aránya mellett a 8 forint nem tartalmaz annyi értékű ezüstet, a mekkora értékű arany van a 20 frankban. Ennek nem mond ellent az, hogy például Angliában nagy összegeket nem lehet ezüstben fizetni, mivel Angliában az ezüst nem törvényes fizető eszköz. Mert az ezüstnek még is csak meg van a maga belértéke Angliában is, még pedig nem csekélyebb értéke mint nálunk. Azért az angol valuta, és az osztrák valuta közt nem az a különbség, hogy az egyik arany valuta, a másik ezüst valuta, hanem az, hogy az angol valuta alapegysége a font sterling, az osztráké az osztrák értékű forint, és e két alapegység nem egyenlő. Ennek legfényesebb bizonyossága az, hogy híjában van Németországnak is aranyvalutája, Angliának is aranyvalutája azért a két valuta nem egyenlő; ellenben olasz valuta és francia valuta azonos, mivel az illető alapegységek, a lira és a frank egyenlő értékűek.

Ebből egyszersmind az is következik, hogy az, a mit papirvalutának mondanak, nem is valuta, mert a papirnak magának nincs belértéke, a papir nem pénz, csak képzeleti képviselője a pénznek; és ha egy bizonyos időben nálunk a papirpénzjegyeknek nem volt meg a forgalomban teljes névértékek, ez nem azt tette, hogy más valuta volt a papirvaluta, mint a törvényes ezüstvaluta; épp oly kevésbé, mint a hogy azt lehetne vitatni: ha egy nem igen jó hitelű kereskedő 1000 frtos váltójáért nem adnak többet 750 frtnál, e váltó más valutáról szól.

Ugyan-e fejezetben az „agio“ is furcsán van értelmezve: „azon többlet, melyben a nemes ércből vert pénzek belértékük-nél magasabb árban kelnek.“ Ez merő lehetetlenség! Aranypénz, a mely belértékénél magasabb árban kél, merő képtelenség. Avvagy nem a nemes fémből vert pénz az érték alapmértéke? Lehet-e egy méter hosszabb egy méternél? Egészen egyéb az agio! Az agio onnan származik, hogy néha egy bizonyos pénznem, még pedig rendszeren nem nemes fémből vagy kevésbbé nemes fémből előállított pénznem, valami körülmény következtében értékben alászáll, azaz, kevesebbet ér, mint a mennyi névleges értéke; ilyenkor a pénzváltásnál teljes értékű nemes fémpénzért a megesőkent értékű pénznemből több névértékűt kell adni, mint a mennyi a teljes értékű pénz névértéke, és ez a többlet az agio. Az osztrák 20 frankos névértéke és belértéke aranyban 8 frt 10 kr. Ha ilyet 9 frt 40 kron váltunk be, a világért se adunk többet érte mint a mennyi a belértéke; hanem mivel a 8 frt 10 kr ezüst pénz 1 frt 30 krral kevesebbet ér, ezt az 1 frt 30 krt rá pótoljuk. Többet adunk tehát mint a mennyi a névérték de nem többet a belértéknél.

Ha már oly dolgokban, a melyeket a tudomány és az élet rég megállapított és tisztába hozott, ily botlásokat követ el Ereky, el lehet képzelní, mit csinál ott, a hol még sok kérdés megoldásra vár. Lássuk, mit csinál a magyar mértékekkel.

A 152 lapon azt mondja, hogy a magyar láb mindig egyenlő volt a bécsi lábbal, azaz = 0.316 méter. Mindjárt utána veri, hogy Verbőczy szerint az ulna regia, a királyi öl 2.960 méter, és ez megfelelt volna a „meszurthe“-nak. A német meszurthe rendszeren 16 láb. Ha az ulnát ölnék vesszük 6 lábat tesz. Az első esetben az ulna $\frac{1}{16}$ -da ad egy 0.185 méternyi lábat, a másodikban $\frac{1}{6}$ -da ad egy 0.493 méternyi lábat. Hol van itt a bécsi láb?

A 156 lapon egész határozottsággal azt állítja, hogy a magyar font századokon át változatlanul az ausztriai fonttal egyenlő és 560 grammnyi volt. Nagyon kétkedem, hogy ezt be tudná bizonyítani. Lépten-nyomon arról szólnak kétségbevonhatatlan adataink, hogy a pénzsúlymértékül szolgált márka Ausztriában és Magyarországon nem volt ugyanaz; miből következtethetnők tehát, hogy a kereskedelmi font ugyanaz volt?

A 158 lapon meg Végh Ödön után azt állítja, hogy a magyar font vagy libra a római fonttal egyenlő és 327 grammnyi volt Szent István korában, de mégis kétféle, az egyik (bécsi?) a kereskedelmi, a másik, a büntetési libra (a római?)

A libra volt 12 obon, 1 obon 20 denar, tehát a libra $12 \times 20 = 240$ denár. Nem leszek oly igazságtalan, hogy Ereky urtól többet kívánjak, mint a mennyihez könnyen hozzá juthattott. Schönvitzner azt beszéli Szent István denárjairól, hogy :

„4 id genus denarii non multo plus adpendebant, quam hodiernus aureus“; az arany súlya 3·49 gramm, a denáré tehát 0·873, szorozzuk ezt 240-nel, a libra súlya volna $240 \times 0·873 = 209·4$ gramm. Ez pedig se nem 560 gramm (bécsi font), se nem (bécsi márka) 280 gramm, se nem 327 gramm (római font). Ennek a kitudásához, látni való, nem kellett volna egyéb, mint egy kis utánszámítás. Ám ez aztán a többi okoskodás alapja. Nincs igazam, ha azt mondom, hogy Ereky nem gondolkozott?

A magyar pénzverés történelmére még az adatok sincsenek egybegyűjtve, annál kevésbbé van megírva maga e történelem. Egyes adatok azonban már eléggé ki vannak tisztázva, és ezekről tudomást venni köteles mindenki, a ki hozzá akar szólni. Összeférhetlen és összeegyeztethetlen adatokat egymás mellé állítani nem szabad. A ki nem tud arabusul ne beszéljen arabusul.

Mit mondjunk ahhoz, hogy Ereky (162 l.) azt állítja, hogy Robert Károly aranyai 12, Nagy Lajoséi (163 l.) 16 karatosok voltak? Hiszen ezek az aranyak léteznek. Hogy lehet a kézzelfogható tényállással szemben ily badarságokat kinyomatni?

Ereky úgy látszik itt a Corpus juris-ből dolgozott, de az onnan merített adatokat nem értette, a mit onnan következtünk, hogy nem vette észre az ellenmondásokat benne; úgy látszik a Széchenyi catalogus appendix e, és talán Schönvitzner is volt előtte; de még csak meg sem kísértette a sokfelé ágazó adatok összeegyztetését.

A Robert Károly 1342-beli nagyfontosságú pénzügyi törvénye 2 §-sa így szól: „— faciat fabricari integros denarios camerae nostrae argenteos, verae combustionis tertiae, ad modum et formam ac validudinem denariorum annorum praeteriti, tertii et quarti — ex quibus de una marca fini argenti duodecim pensae incidantur: et octo pensae ex eisdem, et non plures, unam marcam ponderis Budensis in statera ponderabunt, et current pro marca fini argenti in montanis.“

Ennek világos tiszta értelme magyarul im ez: „készíttessen egész denárokat ezüstből a mi kamaránk pénzlába szerint, igazi $10\frac{2}{3}$ próbás ezüstből, a tavalyi, harmad és negyed évi denárok nagyságára, alakjára és értékére — a mely denárokból egy márka finom ezüstből daraboltasson tizenkét pensát (nem pénzt, a mint Ereky írja): és nyolcz pensa belőlök, és nem több, fog nyomni egy Budai márkát a mérlegen, és a bányahivatalokban egy márka finom ezüstben fog járni “

Egy pensa köztudomás szerint 40 denár volt. E szerint 12 pensa = 480 denár lett egy finom márkából; de minthogy e pénzek (tertia combustionis azaz) csak $\frac{2}{3}$ rész tiszta ezüstöt és egy harmadrész rezet tartalmaztak, az ötvényt úgy állították

egybe, hogy 2 márka tiszta ezüstöt és 1 márka rezet összeolvasztva, az így eléállott $10\frac{2}{3}$ próbás három márkából daraboltak 960 denárt, a melyből aztán természetesen 320 nyomott egy márkát a mérlegen. Ennyit fizettek a beváltó hivatalok a bányszoknak egy márka finom ezüstért. A királyi kincstár minden márkából $\frac{1}{3}$ márkát nyert, ez *lucrum camerae* volt.

Egy márka 12 próbás aranyért adtak 7 márka ily denárt. De ez is beváltási ár és nem egyenérték. Mily aránya volt ekkor az arany értékének az ezüstéhez, azt majd egyebütt fogom kimutatni. Ide nem tartozik. De a Robert Károly aranyai $23\frac{1}{2}$ karatos aranyból készültek és 69 drb. ment egy márkára (súly szerint.)

A 166 és 167 lapokon E. a rénes forintot a magyar forinttal azonosnak, a magyar forintot 60 krosnak mondja. Ez ismét nagy tévedés.

A magyar forint, a meddig általában magyar forintban számítottak, soha se volt krajczárra osztva, hanem Zsigmond óta mindig 100 denárt tett. A krajczár a magyar pénzrendszerben ismeretlen pénzegység volt. A mikor I. Leopold ez egységet behozta az országra a bécsi krajczár egyértékű volt két magyar denárral, és így lett a magyar forint 50 kros; későbbben ez 50 kros forint mellett a felvidéken keletkezett a kurta forint, a mely 49 kros, egyebütt, úgy látszik Erdélyben a vonás forint, a mely 51 kros volt. A kurta forinthez verették későbbben a 7 krosokat, a melyeket petákoknak hittak, a vonás forinthez a 17 krosokat, a melyeknek a neve volt máriás. Hét peták volt egy kurta forint, három máriás egy vonás forint. Ezek mellett volt német vagy rénes forint (*Rheinischer Gulden*) és ez volt a 60 kros.

Hát mit mondjunk e csodabogárhoz: „Egy ezüst tallér egyenlő volt 90 krral, 3 rénes forint tett egy ezüst tallért.“ Tehát a rénes forint 30 kr volt? (167 lap.)

De legyen elég! Hiszen a k. ó. már eddig is belefáradt a sok zsémbbe; pedig még menyüi van! Elképzélhetni, mily megbízhatók a számadatok oly könyvben, a melybe ily dolgok csuszhattak be, és a melynek még azon felül az a jó tulajdonsága is van, hogy hemzseg a sajtóhibáktól. A nyomda megtette a magáét, szép papírt adott, tiszta új betűkből szedette a művet, csinosan kinyomatta, igen szép táblákat készítették hozzá. Annál inkább megrosvandó, hogy sajnált egy kis tisztességes görög betűt szerezni; úgy látszik görög betűi közt ρ betű nincs, mert e helyett állandóan ς van szedve, azt pedig csak nem teszszük fel, hogy a corrector nem tudta volna a ρ -t a ς -tól megkülönböztetni; χ helyett latin x áll, egyszer $\chi\lambda\iota\omega$ helyett $\chi\lambda\iota\omega$, $\mu\acute{\iota}\rho\iota\omega$ helyett $\mu\acute{\omega}\rho\iota\omega$, $\acute{o}\rho\acute{\epsilon}\gamma\omega$ helyett $\acute{o}\rho\acute{\epsilon}\gamma\omega$, és bár az ω helyébe tettek volna legalább cursiva ω -t és nem antiqua-t.

Tartozunk még olvasóinknak annak a kijelentésével, hogy e bírálatunkat semmi személyes tekintet sem színezte befolyásával. Tudományos irodalmunkban valahára komolyan hozzá kell fogni, hogy a hivatlan könyvesinálóknak egy kissé vessünk gátot az útjokba. Sokat kell tanulni addig, a míg tanításhoz fogni merhetünk. Ezt tartjuk szemünk előtt, és ne fogjunk könyviráshoz addig, a míg legalább nagyjából nem ismerjük azt a tárgyat, a melyről írni akarunk.

A jelen könyvben legtöbbet ér a könyv végén lenyomatott Nobak-féle táblázat, ha nincs benne sajtóhiba. Hogy az aranypenzék értéke mért van német birodalmi márkában kifejezve és nem osztrák értékű arany forintokban, Ereky ur tán tudja, mi nem értjük.

Az erdélyi muzeum számára 1881. június,—október hónapokban beküldött adományok jegyzéke.

I. Könyvek: A nm. m. kir. belügyminisztériumtól, az 1881. évi törvények gyűjteménye. Budapest. 1881., Landesgesetzsammlung f. d. J. 1881. Bpest. 1881., 1881. évi országos törvénytár 1—39 szám, Bpest 1881 és Magyarországi rendeletek tára XV évf. 1881. 1 füzet — Az osztrák földmívelési minisztériumtól Das k. k. Quecksilbergwerk zu Idriain Krain, Wien, 1881. — Az erd. gazdasági egylettől, Nickel Zsigmond és Fekete Lajos, Az emberi trágya a mezőgazdaságban. Kolozsvár 1881. — A szász nemz. egyetemtől, Verhandlungsprotocolle der General-Versammlung der Sächs. Universität in Hermannstadt über die Sitzungen vom 25 Nov. bis 22 Dec. 1880. Hermannstadt 1880. — A kolozsvári f. keresk. iskola igazgatóságától, Értesítője 188°/₁-re. Kolozsvár. 1881. — A szebeni ipariskola igazgatóságától Neunter Jahresbericht 188°/₁. Hermannstadt 1881. — A pozsonyi ág. hitv. főiskolától, Értesítője 188°/₁-re Pozsony 1881. — A szász-régeni evang. alrealschule-től, Programm 188°/₁. Hermannstadt. 1881. — Lakatos Ottótól, Arad története. Irta Lakatos Ottó. 2-ik kötet. Arad 1881. — Schmideke szebeni könyvtárától Theaterbibliothek für die Jugend. 6-tes Heft. Hermannstadt 1881. — Löw Gyula és társai brassai nyomdájától 10 darab nyomtatvány. — Stein János kolozsvári nyomdásztól 10 drb nyomtatvány. — A nm. m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől, Janelli Dizionario biografico dei Parmigiani illustri. Genova. 1881. — A porosz kir. tud. Akademiától Corpus Inscriptionum Latinarum Vol VIII. pars 1. Berolini. 1881. — A Verein für siebenb. Landeskundetól Archiv. Neue Folge XVI. Bd. 2. Heft. Hermannstadt. 1881. — Az erdélyi evang. országos főconsistoriumtól, Alkotmánya az ágost. hitv. evang országos egyháznak Erdélyben. N.-Szeben. 1878. — A keresztény magvető szerkesztőségétől, Keresztény magvető XVI. évf. 3 füzet. Kolozsvár 1881. — A

pesti könyvnyomda részvénytársaságtól, Az 1881 évi törvények gyűjteménye 3 füzet. Budapest. 1881. és 1881 évi országos törvénytar. 31 — 59 szám. Bpest 1881. — Tóth Mikétől, a mikroszkop. Kalocsa 1881. — Veszely Károlytól, Érzelehangok, Kolozsvár 1881. — Iskolai értesítők az 188°/₁ tanévre: a) kolozsvári r. kath. gymnasiumtól; b) Kolozsvári fels. kereskedelmi iskolától; c) Brassai evang. gymnasiumtól; d) Segesvári evang. gymnasiumtól; e) Szászsebesi evang. algymnasiumtól; f) Szászrégeni areal-gymnasiumtól; g) Maros-vásárhelyi ref. főiskolától; h) Székely-udvarhelyi ref. főiskolától; i) Csik-somlyói r. cath. főgymnasiumtól; k) Székely-udvarhelyi r. cath. főgymnasiumtól; l) Székely-udvarhelyi állami főrealtanodától; m) Losonczy m. kir. állami főgymnasiumtól; n) Dévai állami reál főtanodától; o) Gyergyó-szentmiklósi polgári főiskolától. — A bajor kir. tud. akadémiától, Sitzungsberichte der philos. histor. Classe. 1881. I Bd. 2, II Bd. 1 Heft. München 1881. — A kolozsvári egyetem bölcseleti karától, Bölcsezzettudori értekezések 1876—1881. 10 drb. — „Keresztény Magvető“ szerkesztőségétől, „Ker. Magvető“ XVI évfolyam 4. füz. Kolozsvár 1881. — Kabós Gizella kisasszonytól, Schematismusok és naptárak, 26 drb. — Bántó Sámuelről, Briefe über Alexander von Humboldt's Kosmos. IV. Thl. 1. 2. Abthl. és Supplement. Leipzig 1859—1861. — Szamosi Jánostól, Görögnyelvtan I-ső rész, írta Szamosi János. Bpest 1881. — Réta Sándortól, a postai szabályok kézi könyve, írta Réta Sándor. Kassa 1881. — Péterfi Sándortól, Egyházi beszédek, írta Péterfi Sándor. Székelyudvarhely 1881. — Iskolai programok: a) a kolozsvári, b) sz.-udvarhelyi, c) zilahi ref. főiskolától, d) a n.-szebeni állami főgymn. e) a kolozsmonostori gazdasági tanintezettől. — Köteles példányok: Stein János kolozsvári nyomdásztól 5 drb. — Alexi brassai nyomdájától 1 drb. — Michaelis F. szebeni nyomdájától 1 drb. — A s. pataki ref. főisk. nyomdájától 1 drb. — Buzarovics Gusztáv esztergomi könyvkiadótól 4 füzet — A m. kir. belügyminiszteriumtól Magyarországi rendeletek tára XV. évf. 1881. 2. 3. füzet Bpest 1881. és Landesgesetz Sammlung für das J. 1881 2. Heft Budapest. 1881. — A londoni Royal Societytől Philosophical Transactions 1880. 1. 2 és 1881 1. Part London 1881. és Proceedings 188°/₁ Nro. 206—213. füzet. — A bajor kir. tud. akadémiától Sitzung berichte der philos. hist. Classe 1881. 3. Heft. München 1881. — A budapesti egyetemi könyvtár igazgatóságától, a bp. m. k. könyvtár codexekinek címjegyzéke. Bpest 1881. — Gyöngyös város polgármesterétől Sebők László, Gyöngyös és vidéke története. Gyöngyös 1880. — Dr. Brassai Sámuelről, The Athenaeum 1881. jan — jun. London 1881. — Az erd. unitár. egyházi főtanácstól. Értesítő az unitár vallásközönség iskoláiról 188°/₁ Kolozsvár 1881. — A zilahi m. kir. állami tanítóképezdétől, Értesítvény 188°/₁-re Kolozsvár 1881. — Stein János nyomdásztól 1 drb. — A r. cath. lyc. nyomdájától 1. — A m.-vásárhelyi főiskola nyomdájától 1. — Michaelis Ferenc szebeai nyomdájától 1. — Bocsár Todor beztercezi nyomdájától 1. — Filtsch Ne-

beni nyomdájától 1, — Löw és társai brassói nyomdájától 1. — Alexi brassói nyomdájától 2 nyomtatvány. —

II. Régiségek és érmek: Moldován Sándor tanulótól 4 réz, 1 ónpénz és 1 török réz peczétnyomó. — Balázs Károlytól: 2 ezüst pénz. — Juhó Ferencztől 4 db. római cserépedény Maros-Újvárról. — Legifj. gr. Bethlen Sándortól 1 karikából alkotott 5 tagu lánczon függő bronz fejsze Bagutról — Cserébe: 1 aranyozott csonka bronz szobrocska. — 1 kő szobrocska töredéke. — 1 arany, 8 ezüst- és 6 réz pénz Várhelyről. — Gr. Bethlen Andrástól 376 ezüst 647 réz-pénz. — Gr. Eszterházy Jánostól 3 cserép emberfő és 1 ketté tört talpazat cserépből és 1 görög ezüst pénz állítólag Atheneből; 3 mumia alak cserépből: egy kis Nilmérő és 1 echinit kövület, továbbá 2 kőfegyver Egyiptomból; 1 bronz szobor- 1 barbár aranyékszer. Es küllőről; 1 tizenhetedik százbeli ujjas, fegyveralávaló; 1 aranyozott velencei ezüst pénz; 1 német feliratú kerek kőlap; 1 obsidian nucleus. A Pataki Miklós-féle hagyatékából, 20 arany, 287 ezüst, 61 réz és 6 ónpénz, 1 feliratos ezüst pohár 1666-ból, 1 más e felirattal: Hari István 1683; 1 más vert domborművű pohár részben aranyozva a fenekén „K. I.“ bélyeg; 1 kis ezüst kanta vert domborművű részben aranyozva, tetején egy fenyődoboz alaku gomb, fenekén „F. A.“ bélyeg; 1 kisebb fedele karimáján „Sigmundus Burgkhamer“ fogantyúján egy Syren; 1 kigyó alaku kis aranyrudacska (karika pénz); 1 pennatartó 1 papírvágó és egy peczétnyomó újabbkori mű aranyozott fémből; 1 vaskules; 2 vassarkanytu. 1 filigran mivű kardkötő óv ezüsből, 1 pár aranyozott sarkanytu csehgyémánttal díszítve, 1 pár aranycsipkés magyar csizma, 1 pár aranyhímzésű török női papucs, 1 rövid száru magas fedelű pipa, gyöngyház mosaikkal és ezüst kupakkal; 1 régi ezüst gyűrű türkissel, 8 darab kovás, 10 drb kupakos készületű pisztoly, 1 acél hüvelyű széles régi kard, 1 hasonló fekete bőr, sárgaréz kupakos hüvelyben, 1 lengyel diszkard fekete hüvely, ezüst kupakkal, fekete markolattal, 1 hasonló ezüstös fehér bőrhüvelyvel, 1 magyar diszkard ezüstös vörös bársonyhüvely, 1 keskeny diszkard ezüstös fekete hüvely, gyöngyház markolat, 1 yatagan hüvely nélkül, 1 vadász-kés fekete hüvelyben, 1 keresztos markolatu acél kard, 1 ezüst markolatu nádbot (állítólag Bem-é!) 1 fémmel kivert rövid bunkós bot (Rózsa Sándoré), 1 régi vaskés töredék találatott a harezai határon, 1 magyar ezüst pénzekkel díszített kantár szügyelővel, 1 páncél ing vas sodronyból, 14 drb olajfestményű arczkép keret nélkül (az aradi vértanúk) 2 kis olajfestményű tanulmányfő aranyos keretben. — Székely Károlytól 1 bronce csákány; Lőrincz Maritól 2 drb régi ezüst pénz.

 Jelen számmal küldjük az 1881-ki évfolyam csim-lapját és foglalatját.

Nyom. Stein J. Erd. muz.-egyl. könyvtárus az ev. ref. főtan. betűivel.